

Problem bland barnskötarelever

En undersökning av problem och studieavbrott inom barnskötarutbildningen i Stockholm 1983

Aina Siksna

Att allvarliga personliga problem och psykiska besvär förekommer bland dem som utbildar sig till barnskötare har på senare år uppmärksamats. På initiativ av skolhälsovården i Stockholm har en särskild studie genomförts med en undersökning av 285 barnsköterskeelever från fyra olika gymnasieskolor. Resultatet visar att 28 procent hade brister i sin tidigare utbildning och 7 procent svårigheter att i skrift uttrycka sig på svenska. 27 procent fick problem under utbildningen, något som särskilt gällde elever med brister i tidigare utbildning och/eller psykiska problem.

En motsägelse föreligger i viss mån mellan intagningsbestämmelser till barnskötarutbildningen och lagstiftningen angående omsorgen om barn.

Artikelförfattaren, med dr Aina Siksna är skolpsykiater vid Stockholms gymnasieskolor.

Ungdomar med allvarliga personliga problem och psykiska symtom, som utbildar sig till barnskötare har under senare år uppmärksamats av lärare vid Stockholms gymnasier. Sammanställning av enkätsvar från studierektorerna visade 1978/79 att problem förelåg hos cirka 7 % av eleverna. För att förebygga insufficienser och traumatiska studieavbrott liksom i omtanke om de barn som eleverna tar ansvar för under sin praktik, har skolhälsovården arbetat för att påverka intagningsbestämmelserna till barnskötarutbildningen. Dessa åtgärder har dock inte lett till något resultat.

1983 ansåg skolhälsovården att en ny noggran-

nare inventering av problemeleverna var motiverad.

Vid fyra av Stockholms gymnasier utfördes en undersökning beträffande 285 barnskötarelever som påbörjade sin utbildning vårterminen 1983. Syftet med undersökningen var att beskriva gruppen ur psykiatrisk, social och somatisk synpunkt och utvärdera eventuella riskfaktorer för uppkomst av problem hos elever under utbildningstiden.

Metod

Omfattande hälsodeklaration, kort enkät rörande uppväxtmiljön samt betyg vid intagningen insamlades, liksom intervjuuppgifter med de elever som under utbildningstiden visade sig få problem eller avbröt utbildningen. Intervjuerna utfördes av elevvårdspersonal eller lärare. 30 av eleverna var män, 255 var kvinnor. Tre fjärdedelar var under 30 år. 57 % var 18–25 år gamla. 6 % var 40–42 år gamla.

Resultat för barnskötareleverna (285)

Resultaten av hälsodeklarationen visade att 43 % av eleverna rökte. Lättare smärttillstånd såsom magvärk eller huvudvärk, allergiska besvär, infektionskänslighet rapporterades av 30 %. Somatiska sjukdomar eller handikapp uppgavs av 7 %. Psykiska symtom rapporterades av 5 %.

Följande aktuella eller tidigare psykiska symtom rapporterades: depression, ångest eller oro, sömnsvårigheter, alkoholmissbruk.

Siffran 5 % bedöms ha låg tillförlitlighet. Av de 16 elever som senare visade sig ha allvarliga psykiska symtom såsom psykos eller missbruk, hade endast hälften nämnt den i hälsodeklarationen. Av de övri-

ga åtta hade sju missbruksproblem.

Om 7 % av eleverna saknades hälsodeklaration.

Av enkäten framgick att 29 % av eleverna upplevt separation från en av föräldrarna innan de fyllt 16 år. Som jämförelse kan nämnas att 50–60 % av missbrukarpopulationer upplevt separation jämfört med 20–25 % i kontrollpopulationer (Janols 1981). Vad separationen under uppväxten beträffar skiljer sig alltså barnskötareleverna obetydligt från genomsnittspopulationer. 64 % ville uppfostra sina barn såsom de själva blivit uppfostrade vilket överensstämmer med resultat som uppgetts för svensk normalpopulation av Lorentzon (1973). 7 % hade svårigheter att i skrift uttrycka sig på svenska på grund av utländsk härkomst. 12 % hade svårigheter att uttrycka sig på svenska trots svensk härkomst.

Om 25 % av eleverna saknades enkätuppgift.

Av betygen vid intagningen framgick att 28 % hade brister i tidigare utbildning. 3 % hade gått i särskola eller hade betyg som bedömts utifrån kriterier som tillämpas för elever med intellektuella handikapp. 9 % hade ofullständigt grundskolebetyg. 6 % hade ett medelbetyg från grundskolan under 2,0. 10 % saknade betyg. Bland dem som saknade betyg förekom invandrare, som fått föga utbildning i sitt hemland liksom svenska elever som inte företett betyg vid intagningen. De kan förmodas ha haft olika svårigheter med utbildningen och hade antagits på sk fri kvot. Enstaka bland dem hade varit föremål för arbetsvårdande åtgärder.

Resultat för problemeleverna (78)

27 % av eleverna fick problem under utbildningstiden. Av intervjuerna framgick att 10 % hade psykiska problem. 22 % gjorde studieavbrott eller beviljades studieuppehåll (tabell 1). Dessa senare har i denna redogörelse sammanförts med dem som gjorde studieavbrott.

Bland de psykiska problemen dominerade insufficiens på grund av svåra påfrestningar i hemmiljön. I hälften av fallen rörde det sig om missbruk hos förälder som eleven bodde hos.

Sex elever hade haft allvarliga missbruksproblem av antingen alkohol eller narkotika. Samtliga visade tecken på låg ångesttolerans eller omognad som ledde till svårigheter i samband med utbildningen

Tabell 1. Problem hos barnskötarelever som påbörjat utbildning januari 1983 (n = 285)

Elevernas problem	Antal elever	%
Psykiska problem	28	10
Insufficiens p g a svåra hemförhållanden	10	
Tidigare missbruk och missbrukstendens	6	
Missbruk	5	
Ångest eller depression	3	
Psykos eller gränspsykos	2	
Låg begåvning	2	
Studieproblem	12	4
Relationsproblem	11	4
Kroppslig sjukdom eller komplicerad graviditet	7	2
Sociala problem	5	2
Språksvårigheter	5	2
Kriminalitet	1	0
Oklara fall	9	3
Totalt	78	27

och studieavbrott. Missbruk av cannabis, valium eller alkohol förekom hos fem elever. Tre av dessa avbröt utbildningen.

De båda eleverna med diagnosen psykos eller gränspsykos hade psykiaterkontakt och avbröt utbildningen.

Av de två med låg begåvning hade en gått i särskola. Den andra bedömdes ha låg begåvning. Hon visade sig få studiesvårigheter och hade 2,2 i grundskolebetyg.

Sju elever hade för övrigt kommit in på sk asteriskbetyg i grundskolan vilket innebär att de bedömts utifrån kriterier, som tillämpas för elever som inte kan tillgodogöra sig undervisningen på grund av emotionella eller intellektuella handikapp. Tre av dessa elever avbröt utbildningen. Att fyra fullföljde utbildningen torde tala för att de inte hade intellektuella handikapp.

Av samtliga 28 med psykiska problem avbröt 19 (68 %) utbildningen. Bland dem som gjorde studieavbrott var de med psykiska problem överrepresenterade ($X^2 = 40,16$; $p < 0,001$).

De barnskötarelever som bedömdes ha studieproblem kan tänkas även ha andra problem, men dessa har inte kunnat penetreras, då eleven avbröt

utbildningen eller var ovillig att tala med elevvårdspersonalen. De studieproblem som förekom var oförmåga till kontakt med barn, hög frånvaro eller dåliga resultat enligt lärarens bedömning.

Bland relationsproblemen förekom skilsmässokriser, samlevnadssvårigheter med partner, frigörelse från föräldrar, svårigheter att umgås med kamrater eller lärare på skolan.

Bland de kroppsliga sjukdomarna förekom postkommotionellt syndrom, ryggbesvär, missfall och komplicerad graviditet.

Bland de sociala problemen förekom svårigheter med ekonomi, bostad eller barnpassning.

Av de fem elever med språksvårigheter på grund av utländskt ursprung avbröt tre utbildningen.

Som oklara har bedömts de fall, där eleven avbröt utbildningen innan information om problemens art kunnat införskaffas.

Antalet problemelever var större bland elever med utbildningshandikapp ($X^2 = 10,04$; $p < 0,01$), jämfört med de övriga eleverna. Samma fynd gällde studieavbrotten ($X^2 = 18,06$; $p < 0,001$). Som elever med utbildningshandikapp har bedömts de elever som hade asteriskbetyg eller betyg från särskola. Till denna kategori elever har också hänförts elever med ofullständiga grundskolebetyg, liksom elever som saknade betyg eller hade medelbetyg från grundskolan under 2,0 (Se tabell 2).

De flesta problemeleverna och studieavbrotten förekom bland dem med ofullständig grundskola, asteriskbetyg eller betyg från särskola (allvarliga utbildningshandikapp). Tabell 3 visar att mer än hälften (53 %) av dessa elever fick problem under utbildningstiden jämfört med 25 % bland de övriga eleverna ($X^2 = 12,25$; $p < 0,001$). 44 % av dem med allvarliga utbildningshandikapp gjorde studieavbrott jämfört med 18 % bland de övriga eleverna ($X^2 = 14,80$; $p < 0,001$).

Diskussion

Sambandet mellan studieavbrott och allvarliga utbildningshandikapp är inte oväntat. Inom grundskolan vet man av erfarenhet att elever med ofullständiga grundskolebetyg eller asteriskbetyg har olika svårigheter att tillgodogöra sig undervisningen på grund av intellektuella, känslomässiga och sociala

Tabell 2. Problemelever och studieavbrott hos barnskötar-elever med och utan utbildningshandikapp

	Antal elever med utbild- ningshandikapp n = 79	Övriga elever n = 206
Antal problemelever	33**	48
% problemelever	41	23
Antal studieavbrott	27***	34
% studieavbrott	34	17

Tabell 3. Problemelever och studieavbrott hos barnskötar-elever med och utan allvarliga utbildningshandikapp

	Antal elever med ofull- ständig grund- skola, asterisk- eller särsko- lebetyg n = 34	Övriga elever n = 251
Antal problemelever	18***	63
% problemelever	53	25
Antal studieavbrott	15***	46
% studieavbrott	44	18

** p< 0,01
*** p< 0,001

svårigheter. Skoldaghem, specialundervisning i mindre grupper, anpassad studiegång med placering på arbetsplats är åtgärder som tillämpas för att hjälpa dessa elever. (Läroplan för grundskolan SÖ 1980).

Av Läroplanen för gymnasieskolan angående barnskötarutbildningen (1975) framgår, att "särskild vikt läggs vid det teoretiska utvecklingspsykologiska material, som är utgångspunkt för förskolans pedagogiska planering. Observationer skall utgå från elevens egen upplevelse av barngruppen, personalen och miljön i övrigt. – Elever uppmärksammas på det stöd och den stimulans som förskolan kan ge barn med särskilda behov."

Det förefaller sannolikt, att barn som upplevt egna svårigheter i grundskolan inom barnskötarutbildningen konfronteras med teoretisk och praktisk kunskap som ställer deras bearbetningsförmåga och känslomässiga mognad på svåra prov. Att hälften

av denna grupp klarat utbildningen gör det sannolikt att barnskötarutbildningen ger vissa elever möjlighet att i varje fall temporärt fungera intellektuellt på en högre nivå än i grundskolan. Närmare hälften misslyckas dock.

Av intervjuerna med problemeleverna framgick också, att enstaka elever med problem inte ville sluta, då de mer eller mindre medvetet kände, att barnskötarutbildningens innehåll gav dem möjlighet att bearbeta sina egna barndomskonflikter samtidigt som de levde i en atmosfär med genuint intresse för barn och därmed dem själva. Trots att alla elever var över 17 år, var dessa elever så omogna, att beteckningen barn inte är missvisande. Det är viktigt att betona, att dessa ungdomar gjorde praktik på daghem och fritidshem, där deras svårigheter kunde återverka på de barn de hade ansvar för.

Det kan sägas föreligga en motsägelse mellan ömsintheten om elever med sk särskilda behov i grundskolan och möjligheten för dessa elever att omedelbart därefter axla föräldraansvar för andra barn genom att de antas till barnskötarutbildningen. Antagningsbestämmelserna står också i motsats till det ansvar samhället uttalar i lagstiftning beträffande omsorg om barn och ungdom i stort.

Hur många elever med problem som blivit godkända med tveksamhet har i denna undersökning inte kunnat penetreras. Ett allmänt intryck är att lärarna känner lika stort ansvar för problemeleverna som för barnen på praktikplatserna, vilket kan leda till svårlösta samveteskonflikter, när det gäller att rekommendera en elev att sluta. Om formella skäl i form av hög frånvaro, underkända prov eller praktik inte föreligger, fullföljer eleven utbildningen. Både lärarna och elevvårdspersonalen kan sägas ägna mycket tid åt problemeleverna. Att hjälpa dem att övervinna deras omfattande svårigheter under en eller två terminers utbildning till barnskötare torde dock i de flesta fall vara en omöjlig uppgift.

Sammanfattning

285 barnskötarelever inom fyra olika gymnasieskolor undersöktes med hjälp av hälsodeklaration och kort enkät. Deras betyg vid intagningen insamlades,

liksom intervjumaterial med de elever, som fick problem under utbildningen.

1. 30 elever var män och 255 var kvinnor. Tre fjärdedelar var under 30 år. 7 % hade svårigheter att i skrift uttrycka sig på svenska på grund av utländsk härkomst. 12 % hade svårt att i skrift uttrycka sig på svenska trots svensk härkomst. 28 % hade brister i tidigare utbildning.
2. 27 % fick problem under utbildningen. 10 % fick eller hade psykiska problem. 22 % avbröt utbildningen helt eller temporärt. Av elever med psykiska problem avbröt 68 % utbildningen. De var överrepresenterade bland elever som gjorde studieavbrott ($p < 0,001$).
Hälsodeklaration i samband med klassundersökningen gav små möjligheter att spåra elever med psykiska problem.
3. 53 % av eleverna med ofullständig grundskola, särskola eller asteriskbetyg från grundskolan fick problem under utbildningen. 44 % av dem avbröt utbildningen. Det fanns klar korrelation mellan dessa allvarliga utbildningshandikapp och problem under utbildningen ($p < 0,001$) och studieavbrott ($p < 0,001$).
4. Resultaten talar för att psykiska problem, främst missbruk eller tidigare missbruk liksom brister i tidigare utbildning utgör riskfaktorer för uppkomst av problem under utbildningen till barnskötare. De talar också för vikten av en revision av intagningsbestämmelserna med bland annat ställningstagande till motsägelser mellan dessa och lagstiftning angående omsorgen om barn och läroplan för barnskötare.

REFERENSER

1. Janols, L-O: Tidiga psykiska, fysiska och sociala förhållanden och narkotikamissbruk. En litteraturöversikt. Nord psykiatrisk tidskrift 1981/3 (35): 202-219
2. Lorentzon, L: Unga narkotikamissbrukare i empirisk och spelteoretisk belysning. Forskningsrapport nr 12 från Ped Institutionen, Stockholms universitet. 1973
3. Läroplan för gymnasieskolan. Supplement Sp nr S 5 75:8. Skolöverstyrelsen Dnr S 75:3301
4. Läroplan för grundskolan. Allmän del. Skolöverstyrelsen Liber Utbildnings Förlag, Stockholm 1980.